

LBRIS

We know
books

IONEL POPA

Sadoveniene

LIMES
2022

Editor: MIRCEA PETEAN

Coperta: OANA STEPAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**POPA, IONEL****Sadoveniene** / Ionel Popa. - Florești : Limes, 2022

ISBN 978-606-799-573-2

821.135.1.09

© Ionel Popa

© Editura Limes, pentru prezenta ediție

Str. Castanilor, 3

407280 Florești – Cluj

Tel./fax: 0264/544109; 0723/194022

Email: edituralimes@yahoo.comwww.edituralimes.ro**Cuprins**

Preambul	7
Neamul Șoimăreștilor.....	8
Măria-Sa, Puiul Pădurii.....	28
Ochi de urs	45
Recitiri.....	68
Spații și toposuri sadoveniene.....	76
Înțeleptul	119
Țara mea.....	134
Bibliografia critică consultată	195

Neamul Șoimăreștilor

O revizitare a operei lui Mhail Sadoveanu, cu atenția îndreptată asupra perioadei dintre debutul din 1904 și *Hanul Ancuței* (1928), prima capodoperă, ne arată că Sadoveanu a scris și o operă importantă în diacronia creației sale, anume *Neamul Șoimăreștilor* (1915).

Suferințele tânărului roman au fost inventariate și judecate de exegeza sadoveniană, însă mai puțin meritele lui, de aceea în cele ce urmează ne propunem să evidențiem acele aspecte ale romanului care să justifice o mai dreaptă cinstire a lui.

Evident că **Neamul Șoimăreștilor** este o operă medie ca valoare literară, dar el (romanul) nu trebuie judecat scos din cursul creației autorului lui, deoarece el înseamnă început de drum sigur: „cu **Neamul Șoimăreștilor** cortina cade peste o etapă” (Constantin Ciopraga) și se ridică una nouă.

După gestația înceată și chinuită (Sanson Bodnărescu, V.A. Urechia, Gh. Bănescu, Radu Rosetti – totuși o excepție, și chiar Sadoveanu), cu **Neamul Șoimăreștilor** se semnează certificatul de naștere al romanului istoric românesc. Chiar dacă este tributar canonului romantic și modelelor (Walter Scott, Al. Dumas, H. Sienkiewicz), **Neamul Șoimăreștilor** temperează izbucnirea aproape dionisiacă a imaginației și a

vocației tânărului scriitor pentru evocarea istorică. Desprinderea de modele și pășirea pe propriul său drum se face treptat, iar metamorfoza romanului de *capă și spadă* (romanul luptei, atemporale și spațiale, dintre pasiune și datorie, dintre Bine și Rău, dorinței de aventură) în roman istoric original și românesc se face prin ancorarea subiectului într-un timp și loc bine definite, prin folosirea cu subtilitate a câtorva ingrediente specifice lumii scriitorului: motive, structuri tipologice și morale, elemente de mit, basm și baladă populară, relația specifică om și natură, o anumită filosofie și ideologie asupra existenței și istoriei. Toate acestea își încearcă diapazonul în **Neamul Șoimăreștilor**. În roman putem identifica componente structurale ale *Weltanschauung*-ul sadovenian.

O primă piesă a concepției scriitorului este *vechimea*. Dacă prima e de natură conceptual-filosofică, aparținând de istorie, a doua, *răzășimea*, e de natură social-politică. Pentru rapsodul Sadoveanu istoria – cea a documentului și cea orală – dă mărturie despre vechimea, permanența, statornicia neamului, despre luptele și năzuințele lui, care îi îndreptătesc locul sub soare. De aceea istoria trebuie evocată și acestei evocări date un înțeles.

În **Neamul Șoimăreștilor** înmuguresc coordonatele viitoarelor romane istorice ale lui Sadoveanu: cea eroică, cea social-politică, coordonata meditației asupra destinului uman (individual și colectiv) în istorie. Sinteza lor deplină, cu adânci semnificații naționale și universale se va realiza în capodoperele *Frații Jderi* și *Creanga de aur*. Pe de altă parte **Neamul Șoimăreștilor** anunță cele două mari teme din

operele cu subiect istoric: mitul *vârstei de aur* și cel al *paradisului destrămat*. Două propoziții cu caracter de apoftegamă, scoase din romanul despre care facem aici vorbire, pot fi puse drept motto acestei secțiuni a operei sadoveniene: „*Noi avem sub brazdă mai mulți decât trăiesc astăzi*”; „*Morții poruncesc celor vii*.”

Aici s-ar cuveni o discuție despre sămănătorismul lui Sadoveanu, pe care unii critici, fără să-l înțeleagă deplin, au încercat cosmetizarea lui. Problema e complexă, menționăm doar un lucru: sămănătorismul/**demofilia** scriitorului e un dat *ontologic*.

Neamul Șoimăreștilor e o narațiune romantică care pune la lucru toată recuzita specifică romanului de *capă și spadă* (peripeții, lupte, răpiri, aventuri amoroase, loialitate, prietenie, trădări, uneltiri), dar, imediat, trebuie adăugat: Sadoveanu le dă o nouă viață și o specificitate legată de un anume topos și de o colectivitate (neam) umană bine definită. Și scriitura, relatarea întâmplărilor este alta la scriitorul nostru: având specificul limbii, stilul romanului de capă și spadă e aproape incolor și insipid. La rapsodul român devine puternic expresiv. [Ar fi interesantă evoluția stilului în romanul istoric sadovenian].

În urma luptei de la Cornul lui Sas, din 1612, victorios, cu ajutor turcesc și tătar, Ștefan Tomșa dobândește scaunul Moldovei, înlăturându-i de la domnie pe Movileștii filopoloni. Tudor Șoimaru, protagonistul romanului, e căpitan în oastea lui Tomșa. În urma luptei victorioase, între Tudor, boierul Simion Bârnovă și **beiul tătar** Cantemir, ca în

romanul cavaleresc, se leagă o puternică prietenie, și ca în basmul popular, ei se leagă *frați de cruce*.

După luptă, pentru credință și faptele de arme, Tudor nu cere lui vodă decât ... o permisie, pentru a merge în satul natal pentru care l-a cuprins un puternic dor. În drumul spre locul nașterii e însoțit de cei doi frați de cruce. În drum, poposesc la un han și se vor implica într-o aventură de viteji cavaleri: salvarea unei domnițe, tânăra Magda fiica boierului Stroie Orheianu, răpită de ... zmeul – cazacul Vasca, soldat în sujba Movileștilor. Lui Tudor îi cade dragă fata.

Ajuns la Șoimărești, sat pe apa Răutului, „*străinul*” Tudor este *recunoscut* de „*moș Mohu*”, fratele lui Ionașcu, tatăl lui Tudor, ucis mișelește pe când Tudor era prunc, de boiercul cel mare de la Orhei, împotriva căruia s-a ridicat cu sabia pentru apărarea obștii razeșilor. Tudor află că ucigașul tatălui său nu este altul decât părintele domniței salvate care i-a căzut dragă. Aflat în grea și dureroasă cumpănă între inimă și datorie, Tudor face un drum în Polonia, unde boierul Orheianu și fiica sa s-au refugiat de teama lui Vodă Tomșa. Întâlnește pe Magda la balul de la castelul magnatului Coribut. Tudor suferă dușul rece al adevărului. Magda refuză sa-l recunoască, iar tatăl ei îl demască drept spion al lui Tomșa. Tudor este arestat, dar datorită lui Bârnovă și a slujitorilor Ispas și Ilun-tătarul scapă și se întoarce definitiv la cuib.

Însoțit de moș Mihu și având asupra lui vechi hrisoave de la Alexandru cel Bun, și de la Ștefan cel Mare, și de la Petru Rareș, Tudor se înfățișează la divanul lui Tomșa. Domnitorul le recunoaște și le întărește drepturile asupra

pământurilor strămoșești. Dar roata istoriei se învâрте. Vodă Tomșa, trădat de boieri, pierde domnia. Movileștii reveniți la domnie „repară nedreptatea” făcută credinciosului lor, Stroie Orheianu. Acesta se reîntoarce la conacul de la Murgeni, cu Magda devenită soția unui mare nobil leah. Însoțit de soldații ginerelui, boierul intră în satul răzeșilor pentru a lua acum în stăpânire toate pământurile Șoimăreștilor. În lupta ce are loc, Tudor răpune pe boier și-l târește pe mormântul părintelui, iar conacul de la Murgeni e mistuit de focul purificator și locul arat (ca în *Dumbrava roșie*, poemul lui Vasile Alecsandri). Magda și soțul ei sunt lăsați să se întoarcă nevătămați în Lehia.

Din finalul poveștii, destul de patetic, conform rețetei romantice, aflăm că „Domnița Magda și-a purtat lumina ochilor ei prin țări străine și pribeagă a rămas până la mormânt și totuși ceva din visul ei de tinerețe a rămas pentru totdeauna în taina poienii [...]”, iar Tudor și Anița, și Miha, și toți ceilalți răzași au fost urgisiți și prigonți, dar s-au ținut tare”.

Chiar dacă romanul nu se remarcă printr-o construcție deosebită, totuși sunt de semnalat câteva aspecte, care în timp vor trece printr-un proces de rafinare pimind pecetea sadoveniană.

Scenariul epic e construit pe două „povești”: cea a iubirii și cea socială, deci pe conflictul dintre glasul inimii și glasul datoriei. Odată cu întoarcerea **acasă**, glasul datoriei devine atotputernic, iar erosul se metamorfozează în iubire domestică, familială.

Deocamdată epicul e liniar, întâmplările din care e construită intriga se succed cronologic; capitolele sunt scurte, condensate epic, iar titlurile capitolelor, calchiate după *cronică*, sunt sugestive în simbolistica și metaforismul lor. Limbajul, dialogurile, popasurile la hanuri, descrierile de natură dau primele semne de *ceremonial*, ceremonial ce va deveni emblemă pentru spunerea de povești. Placa turnantă a romanului este capitolul *Crucea răzășilor*. Sensurile lui ideologice, etice, filosofice vor fi regăsite în operele ulterioare, dezvoltate și aprofundate.

„Puiul se întoarcere la cuib”. Întoarcerea acasă se face urmând un ritual. Sosirea în satul natal are loc într-o duminică, zi de sărbătoare, pe vremea pomilor înfloriți. Întoarcerea pribeagului este un eveniment pentru întreaga comunitate. Marele eveniment din viața obștii este marcat de sunetul clopotului bisericii. Agora satului e biserica și cimitirul. Tudor Șoimaru se întoarcere dintr-un spațiu profan, străin, în unul sacru (Mihai Ungheanu):

„– Fraților, zice Tudor, cuprinzând mâinile tovarășilor lui, acesta e satul meu.

– E un sat ca oricare altul, îi răspunse Cantemir.

– Se poate, dar acesta-i al meu și nu l-am văzut de douăzeci de ani.”

„Satul cu casele mari acoperite cu stuh, case curate, răzașești, se întindea într-o vâlcică, sub poală de pădure. Apa Răutului curgea pe vale subțire și limpede, scăzut de seceta verii. Nuci mari se ridicau din vii, și un graur cânta în pacea satului, în lumina dimineții. Era zi de duminică și toaca începu să sune în clopotnița bisericii albe c-o duruire

melodioasă”. Tudor se opri, își descoperi capul și-și făcu cruce, murmurând pentru sine: „De învățătura asta veche a bunicului uitasem ...”.

Cei trei mușchetari descalecară și porniră spre biserică. Ceea ce văd este o adevărată icoană a unui ritual sacru:

„Femeile și fetele cu cațaveici și cu fuste de lână, dungate cu vârste galbene și roșe pe fond negru, veneau la liturgie. Femeile aveau broboadă cafenie pe cap; fetele erau cu capetele goale gătite cu flori de grădină. Unele erau frumoase și spionau cu priviri agere pe cei trei oșteni.

Veneau și răzășii în urma lor, îmbrăcați în straietele cu care aveau obiceiul să iasă la oaste: ciubote din piele roșă, pantaloni largi și încrețiți în jurul mijlocului dintr-un șiac cafeniu și ilice negre cu nasturi rotunzi de argint și mâneci largi.”

Toți priveau curioși pe cei trei străini. Și Tudor îi privea, dar nici un obraz nu-i era cunoscut. Judele satului dă binețe celor trei și-i întrebă cine sunt și pe cine caută. „Pe mine mă cheamă Tudor Șoimaru”, răspunse Tudor. Auzindu-i numele, „un bătrân mărunț, îndesat, cu barbă sură și țepoasă, cu ochi ascuțiți și aspri”. Bătrânul Mișu, așa îl cheamă, îi pipăi mâna și privindu-l în ochi recunoscu pe feciorul lui Ionașcu, fratele său. Recunoscându-l, „moș Mișu” îl trase între mormintele cimitirului. Clopotele bisericii tăcură; se alinară și vocile oamenilor; și sub cireșii sălbatici, care-și coborau rădăcinile între oasele morților, se făcu în lumina dimineții tăcere. Bătrânul îl duse pe Tudor în fața unui mormânt, îngrijit, acoperit cu flori:

„– Aici, băiete, grăi Mișu îndesat, odihnește părintele tău Ionașcu! La mormântul lui noi îngenunchem cu toții...”

Ca prin farmec, clopotele porniră iar, a treia oară – și răzășii îngenunchiară cu toții. Cu ochii împânziți de lacrimi, Tudor cetea slovele săpate pe crucea de granit:

Aici este groapa

Unde zace robul lui Dumnezeu IONAȘCU

Din neamul ȘOIMĂREȘTILOR

Care s-a strămutat la veșnicile lăcașuri

În anul de la zidirea lumii 7102...

Bătrânul Mișu îi talmăcește epitaful, testament pentru Tudor: „Aici este îngropat părintele tău! strigă la ureche bătrânul Mișu. A pierit ucis de buzdugan mișelesc, pentru că s-a ridicat pentru drepturile și ocinile noastre strămoșești, sculând la război toate nemurile și toate așezările ogheienilor!...

Clopotele tăcură iar [...]

– Cine-i? strigă Tudor sărind sus cu ochii mânioși [...]
Cine-i? strigă înăbușit Șoimaru.

– E boierul cel mare de la Murgeni! Storie Orheianu ce plin de avere și fală!... zise răzășul Mișu întunecat și aspru.

La aceste vorbe, Cantemir și Simeon se repeziră înainte. Tudor Șoimaru rămase ca fulgerat, cu ochii rotunzi, înfricoșați de groază lăuntrică. Abia avu putere să se stăpânescă, înghiți de câteva ori și rămase privind întunecos spre mormântul de dinaintea lui. [...]

– A venit vremea, Dumnezeu te-a trimis între noi, și ai de îndeplinit o datorie!”

În sufletul lui Tudor bântuia o furtună groaznică. Văzându-l zbuciumându-se, prins ca într-un clește, între iubirea pentru fata boierului și răzbunarea pentru uciderea părintelui său, Simeon îi spune vorbă înțeleaptă:

„Când vor trece toate și se vor limpezi toate în sufletul tău, atunci te vei trezi și vei urma calea de la care nimica nu te poate întoarce [...]. Au să te cheme înapoi amintirile și morții.”

Spusele fratelui de cruce se vor adevăra:

„Peste sufletul lui greu izbit și sângerat se așază o liniște și-o hotărâre. Dragostea lui pentru fata boierului îi părea ca o rătăcire și se hotărâse să reclădească casa părintească risipită și să ridice din paragină livada, cu gândul de a se lua cu Anița. Despovărat, Tudor s-a întors definitiv **acasă**.

Cu toate acuzele de idilism sămănătorist și de paseism, paginile care evocă întoarcerea fiului acasă, la neamurile și morții săi sunt pline de poezie și psihologie, peste care fâlfâie o adiere tragică. Nici nu se putea altă imagine pentru vremurile evocate și nici pentru cele când Sadoveanu își scrie romanul, publicat inițial în 1912, în foileton în revista „Viața românească”.

În același spirit trebuie înțeles și finalul *poveștii* cu mărturisirea scriitorului considerat prea patetic: „Iar Tudor și Anița, și Miha, și toți ceilalți răzâși au fost urgisiți și prigoniți, dar s-au ținut tare. Pe urmă cei ce-au venit după ei au fost călcați și supuși de alții; și vremea neconținut i-a lovit până ce le-a plecat frunțile adânc spre pământ.

Bunicii mei sunt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea când stămoșii

erau încă dârji, am scris-o în liniștea unei prisăci, având în inima mea răsunetul durerii lor.”

Pentru unii comentatori ultimul capitol (*Orice istorie are un sfârșit*) pare **hors text** și că scriitorul se introduce în povestea spusă ca „ultim erou”.

Sadoveanu este un filosof și un moralist în descendența cronicarului Miron Costin. Opera scriitorului e plină de vorbe înțelepte și de înțelepți încât aserțiunea „Sadoveanu – Divanul înțeleptului cu lumea” (Monica Spiridon) este îndreptățită. Cu fiecare operă, tot mai artist, Sadoveanu transferă înțelepciune culeasă din popor și din cărți în gura personajelor sale. Chiar din **Neamul Șoimăreștilor** se poate extrage un buchet de vorbe înțelepte. Spicuim: „Și-un fir de iarbă își are rădăcina lui”; „[...] legea lui Mahomed, a lui Isaia și a lui Moise sânt date de Dumnezeu. El la fiecare a spus: A ta-i legea cea bună. Dar care-i cea mai bună el știe. Toate-s bune, poate și el a înzestrat pe fiecare seminție cu legea care i se potrivește”. Vorbele acestea, ale lui Cantemirbei, sunt avanpreiera sociogoniei cu care începe *Baltagul* (1930). Alte exemple: „Ai spus, dar nu puteai să știi”; „Fiecare dintre noi e un drum de pulbere”; „oamenii se deosebesc după rudenii și se adună după prietenii”; „Frățiile de război se leagă repede, dar prietenia mai domol își face loc după potriveala sufletului”.

Și în raportarea la tipologia umană de până la 1915, anul publicării romanului și la cea din operele care urmează, **Neamul Șoimăreștilor** rămâne o bornă pentru „*Umanitatea sadoveniană de la A la Z*”. În miniatură, în datele esențiale, întâlnim în **Neamul Șoimăreștilor** gama personajelor